

Durmuş Hocaođlu

“Lümpen” ve “Rasyonel” Batılılaşma

Zaman., 09 Nisan 1997, Çarşamba., s.02 [“Görüşler” sayfası]

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 04

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., ““Lümpen” ve “Rasyonel” Batılılaşma”., *Zaman.*, 09.04.1997, Çarşamba., s.02

I. Batılılaşma ve Sosyo-Psişik Yaralanma

Türkiye’deki hemen bütün kültür, medeniyet, siyaset ... tartışmalarının düğüm noktası, kilitlenme noktası, vardığı çözüm adresi hep **Batı** ve onun türevi olan kavramlar [**Batılılık, Batıcılık, Batılılaşma** ilh.] etrafında dönenmektedir. Üzerinde bu kadar çok tartışma açılmasına rağmen, yaklaşık ikiyüzyıldan beri tartışıla-tartışıla bitirilemeyen başka bir kavram kümesi daha bulmak pek zordur. Batı ve türevi kavramlarının bu kadar tartışılmış olmasına karşılık, bu tartışmanın hâlâ canlılığını korumaya, hâlâ tartışılıyor olmaya devam edilmesi dahi, başlıbaşına, onun bizler için ne kadar önemli ve hayatî bir anlam taşımakta olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

“Batı” ve türevi kavramlara müteallik bu tartışmaların bitirilememesinin ve hâlâ aynı sıcaklık, canlılık ve heyecanla devam etmekte olmasının en temelli sebepleri olarak şunları belirleyebiliriz:

a: Batılılaşma, tarihsel gelişimi itibariyle, **Taban’dan gelen** değil **Tepe’den kakılan** bir cebri toplumsal değişme — daha sahih bir tanımla “değiştirme” — olmakla hazımsızlık yaratmıştır; bu hazımsızlık bugün de gizli veya açık biçimlerde devam etmektedir. Bu şekildeki bir sosyal değişmeyi tanımlamak üzere, bundan önce, **Sosyal Değişme Vektörleri** olarak isimlendirdiğimiz bir terim kullanmıştık. Bu terimlere göre, Batılılaşma — ya da Batılılaştırma — ameliyesinde vektör oku, en azından uzunca bir süre, Tepe’den Taban’a, Yukarı’dan-Aşağı’ya, yani Devlet’ten Halk’a yöneliktir. Daha açık bir ifade ile, Değişme vce Dönüşme talepleri Halk’tan gelmemiş, aksine, Devlet kendi halkını kendi eliyle, zor kullanarak değiştirmeye başlamış, Değişme böyle başlatılmış ve uzunca bir süre sadece bu şekilde yürütülmüştür. Ancak, zaman içerisinde, bu değişme ve dönüşmeler, Devlet’in zorlamalarına devamlı sûrette ihtiyaç hissettirmeyecek olan bir kendindenlik de kazanmıştır.

b: Batılılaşma’nın yukarıdan-aşağıya yönelik olarak cebren başlatılmasının asıl sebebi, Batı ile aramızdaki maddî potansiyel farkının azaltılması olduğu halde, bu yolda ciddi bir başarı sağlanabilmiş değildir. Buna karşılık, bu cebri değişim, başka bir alanda, mânevî/kültürel potansiyel seviyemizde ters bir sonuç hasıl etmiş, düşüğe yol açmış, derin ve kronikleşmiş bir **“kültürel yıkım”** hasıl etmiştir.

c: Batılılaşma, bizim için, birçok bakımlardan bir “mağlubiyet”, bir “boyun eğme”, bir “düşüş” anlamı taşımakta, veya en azından, toplumun önemli bir kesimi tarafından böyle algılanmaktadır. Bu ise, bir “Meydan Okuyan Medeniyet” (Challenging Civilisation) vârisleri olan bizler ve özellikle kendisini onun ‘hakikî vârisi’ addeden **Muhafazakâr İntelijansiya** için çok ağır, çok derin bir psişik yıkım yaratmıştır ve yaratmaya da devam etmektedir.

II. “Batı” ve Türevi Kavramların İki Farklı Vechesi

“Batı” ve türevi kavramlar etrafında bitip-tükenmek bilmeyen tartışmalardan çıkarılabilecek çok dikkate değer neticeler vardır. Biz burada kendimizce önemli gördüğümüz şu hususları kısaca özetlemek istemekteyiz.

Bunun için de öncelikle şu hususun tesbit edilmesinde yarar görmekteyim: Batı ve türevi kavramların bizim açımızdan birbiriyle çelişen ve aydınlarımızın büyük ekseriyetinin dikkatinden kaçtığını düşündüğüm, farklı türden iki ‘anlamı’ ve ‘değeri’ vardır ki bunlar, “Batı” ve türev kavramlarının iki farklı vechesidir: **Teorik/İdeolojik anlam ve değer**, ve, **Pratik anlam ve değer**. İşte bu noktada, intelijansiyamızın büyük çoğunluğunun dikkatine mazhar olmayan bir vakıayı dile getirmenin tam zamanı olduğu kanaatındayım: Batı ve Türevi kavramlar etrafındaki tartışmalar hemen-hemen daima konunun “teorik/ideolojik” anlam ve değerler kümesi etrafında gelişmekte olup, “praksis”, ciddî bir tartışma alanı olmaktan uzaklaşmış bulunmaktadır. Batılılaşma yolunda almış olan mesafeler ve dünya konjonktüründeki değişmeler, pratik noktai nazarından Batı ve türevi kavramlar ile olan kavgayı köreltmiş ve ehemmiyetsizleştirimiştir.

I: Batı ve Türevi Kavramların “Teorik/İdeolojik” Anlam ve Değeri

Bunu da kendi içinde birbirini tamamlayan iki kısma taksim edebiliriz:

1: “Batı” ve türevi kavramlar hemen daima, infleksibl (eğilip-bükülmez), rijid (çok katı) bir ideolojik düzlemde, savunma ve reddetme cepheleşmeleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, “anlama” yerine “savunma” ve “reddetme”, “yargılama” anlayışları ikame olmaktadır.

Yani, Batı ve türevi kavramlar karşısındaki teorik/ideolojik spektrum, bir ucunda (ki buna ‘sol-uç’ diyelim) “Baticılık” cephesi, diğer yanda bunun tam karşısısında ve zıddında ise (buna da ‘sağ-uç’ tabir edebiliriz) “Anti-Baticılık” cephesi olmak üzere iki uçta kümelenmiş ‘iki marjinalite’ ve arada bunların muhtelif tonlardaki karmasından oluşmuş kısımlardan müteşekkildir. Ancak, asıl ideolojik kavga, uçlardaki vuku bulmaktadır.

2: Bu kavramların İntelijansiya tarafından ele alınmasıyla Halk tarafından ele alınması arasında çok belirgin ve ‘entellektüel’ olduğu söylenebilecek olan derin bir farklılık gözlemlenmektedir. Yani, İntelijansiya’nın bu kavramlar kümesi karşısındaki tavrı, çoğunlukla, ‘entellektüel’ olmaktan ziyade ‘avâmî’ bir nitelik taşımaktadır.

II: Batı ve Türevi Kavramların “Pratik” Anlam ve Değeri

Ancak, bu kavramların “teorik/ideolojik” anlamı ve değeri ile “pratik” anlamı ve değeri arasında büyük bir farklılık gözlemlenmektedir. Bu fark, ap-açık bir düalite, bir antagonistik çelişki niteliği taşımaktadır. Hattâ, kanaatımızca, “Batı” ve türevi kavramların günümüz için taşımakta olduğu en büyük ehemmiyet, en büyük problem budur.

Yani, büyük ölçekte konuşulduktan, artık büyük çoğunluğun pratik anlam ve değeri açısından Batı ve türevi kavramlarla bir problemi kalmamıştır. Bir yandan teorik/ideolojik düzlemde soyut bir tartışma konusu olmaya devam eden Batılılık, Batılılaşma v.b. kavramlar kümesi, diğer yandan, hayatın pratiğinde bir tartışma konusu olmaktan büyük ölçüde uzaklaşmış, **“Batılılık”** ve **“Batılılaşma”** bir “fiilî durum” (de facto) halini almıştır. Bu fiilî durum, açık ve net bir şekilde ifade edilecek olursa, şundan ibarettir: **“Batılılık”**, onu reddedenler tarafından dahi, pratikte bir “yaşama tarzı” (modus vivendi) olarak bir şekilde alışılmış, kabul edilmiş, sindirilmiştir. Hattâ, bu fiilî duruma, bizzat Batılılık ve Batılılaşma’yı reddeden “Batı-karşıtı İntelijansiya”nın kendisi de dahildir. Teorik-ideolojik diskurlarında sürekli olarak Batı ve türevi kavramları irdeleyen, daha da ileri giderek söylenecek olursa, bir anlamda, varlık sebebini en ziyade “Batı aleyhtarlığı” üzerine oturtan “Batı-karşıtı İntelijansiya”nın bizzat ve bizatihî kendisi dahi, hayatın pratiği noktasında Batı ve türev kavramlarla kavgalı değildir. Onlar da çoğunluğu itibariyle, Batıcı İntelijansiya kadar, batılılaşmış bulunmaktadırlar.

III. “Batılılaşma”nın Zorunluluğu

Batı ve türevi kavramlar etrafındaki teorik/ideolojik düzlemdeki tartışmalarda keskin “Batı-karşıtı”, “reddiyeci” intelijansiyanın içine düştüğü en büyük çıkmaz ikidir: 1: Bu kavramların “teorik/ideolojik” anlamı ve değeri ile “pratik” anlamı ve değeri arasındaki büyük farklılığı farkedememek, ve, 2: Bizzat bu kavramlar kümesinin ruhuna nüfuz edememek.

Esasen, teorik/ideolojik düzlemde reddedilen birşeyin “fiilen yaşanan bir gerçeklik” olduğunu fahmedememek de bu farklılığın idrâk edilemesinin bir sonucudur. Konuyu daha da somuta indirgeyecek olursak, çok açık olarak şunu söylemek istemekteyiz: Bir olgunun ideolojik/teorik bir diskur olarak reddedilmesine mukabil pratik bir tavır olarak nasıl benimsendiğini görememek, kavrayamamak, doğrudan bu olgunun kendisini kavrayamamış olmaktan başka bir mânâyâ delâlet edemez.

Bir entellektüelin görevi hayal dünyasında şatolar kurmak değil, vak’alar ve vâkıalar hakkında önce sağlam tesbitler yapmak sonra da bunları açıklayabilmektir. Şu halde:

Önce sağlam tesbit: Şunun açık bir yüreklilik ile kabulü şarttır ki, Batılılık, günümüzde sadece Türkiye’de değil bütün dünyada, fiilî bir durum, fiilen yaşanan bir gerçekliktir. Yani, bütün Batı-dışı dünya, bütün İslâm-Türk dünyası ve de Türkiye, herkes, karşı çıkan da savunan da dahil herkes, fiilen ‘bir şekilde’ batılılaşmıştır ya da batılılaşmaktadır.

Sonra açıklama: O halde, işbu “Batılılık” nasıl birşey ki, nasıl oluyor da, onu savunan da reddeden de ona gidiyor?... Açıklanması mutlaka zorunlu olan, budur.

IV. Batılılaşmanın İki Vechesi: “Lümpen” ve “Rasyonel” Batılılaşma

Burada dikkat çekilmesi mutlak şart olan bir başka husus daha vardır: Bütün dünya toplumları gibi Türk toplumu da Batı ve türevi kavramlarla pratikte ‘bir şekilde’ uyuşmakta, yani, Batılılaşma, ‘bir şekilde’ vuku bulmaktadır, ama işbu ‘bir şekil’, son derecede önemlidir. ‘Bir şekilde batılılaşma’, ama ‘nasıl bir şekilde’?...

Kanaatımızca, bu ‘bir şekilde batılılaşma’, ana hatlarıyla ‘iki şekilde’, veya ‘iki türde’ olmaktadır: **Lümpen** veya **Rasyonel**. Yani, Batılılaşma’nın, o bir türlü durdurulamayan toplumsal değişme ve dönüşmenin iki tarzı vardır. Bir toplum ya lümpen bir tarzda batılılaşmaktadır, ya da rasyonel bir tarzda.

Burada mekân yetersizliği detaya girmemize mâni teşkil ediyor, o sebeple kestirmeden söyleyelim: Batı ve türevi kavramların anlam ve içeriğini kavramaktan, Batılılaşma'nın ne olduğunu ve niçin ve hangi saiklerle durdurulamazlık niteliğine sahip olduğunu idrâk etmekten uzak kalan her toplumun kaçınılmaz âkıbeti, **“Lümpen Batılılaşma”**dır. Buna karşılık, **“Rasyonel Batılılaşma”**, bu hususları idrâk ve icabını ifa eden bir toplumun batılılaşma tarzıdır.

“Lümpen Batılılaşma”nın en temel saiki, **“Batılılık”**ın temelinde yatan şeyin **“İnsan-eşya münasebetleri”**nin Batı tarafından düzenleniş tarzından ileri geldiğini, yani konunun kökenlerinin çok derinlerde olduğunu kavrayamamak, sebeplerle değil hep sonuçlarla uğraşmaktır. En bâriz emâresini ise kısaca ikiye indirgeyebiliriz: 1: Sürekli olarak üst-yapı kurumları ile uğraşmak, 2: Kültür unsurlarında çok derin tahribatlara sebebiyet vermek.

“Rasyonel Batılılaşma” olarak isimlendirdiğimiz şey ise, bunun zıddıdır: **“Batılılık”**ın ne olduğunu kavramak ve ona göre rasyonel tavır almak.

Bu noktada **“Batı”** kavramının kısaca irdelenmesi icap etmektedir. **“Batı”** kavramı önyargısız ve kompleksiz bir soğukkanlılıkla ele alındıkta, birbirinden farklı iki anlamı mündemiç olduğu görülecektir ki bunları **“Batının İki Vechesi”** olarak tanımlayabiliriz. Biz, Batı'nın birbirinden farklı bu iki vechesini iki kelime ile kavramsallaştırmaya çalıştık: **“Batılılık”** ve **“Garplılık”**.

Batı'nın Birinci Vechesi, yani, terimsel anlamda **“Batılılık”**, sadece belirli bir coğrafyaya, belirli bir tarihsel süreçte teşekkül etmiş bir kültüre mahsus var-olma tarzıdır. Bu ise, sadece ve yalnız, **“Batı”**ya münhasırdır. Bunun da şartı şunlardır: 1: Avrupalı veya Avrupa kökenli, yahut Avrupa'ya çok erken dönemlerde göç etmiş **“beyaz ırk”**tan olmak, 2: Greko-Romen kültürü ile uzunca bir tarihsel süreçte pişmek, 3: Hristiyan olmak. Bu sebeplerdir ki, bu anlamda olmak üzere, **“Batılı”** olunamaz, **“Batılı”** doğulur. Zira, bu şartlar, yerine getirilmesi çok zor — bazan da külliyen imkânsız — şartlardır. Bunun içindir ki, bu birinci anlamda Batılılık, **“kazanılan”** değil **“verilen”** bir statüdür, bizim için ebediyen kapalıdır. Bu anlamda Batılı olunamayacağı gibi, gereği ve lüzumu da yoktur.

Batı'nın İkinci Vechesi, yani, terimsel anlamda **“Garplılık”** ise, sadece ve yalnız **“Batı”**ya münhasır olmayan bir var-oluş biçimidir.

Batılılık'ın sadece Batı'ya, Avrupa-Kökenli olmaklığı mahsus, özel ve elde edilmesi çok zor, pratikte ise imkânsız ve ancak doğuştan sahip olunulabilen bir keyfiyet, **“verilen”** bir statü olmasına mukabil, **Garplılık**, bütün dünyada genel-geçerliği olan, belirli bir coğrafya, belirli bir ırk, belirli bir din ile sınırlandırılmayan, evrensel bir keyfiyet, **“kazanılan”** — daha doğrusu **“kazanılabilir”** — bir statüdür. Garplılık, bir **“zihniyet”**tir, bir **“var-olma tarzı”**dır, bir **“yaşama tarzı”**dır ve en önemlisi, bazı şartların sağlanması halinde, **kazanılabilirlik** gibi bir özelliğe sahiptir. Bu son husus, onun evrensel niteliğini sağlamaktadır. Bu **‘kazanılabilirlik’**, her toplumun kendi özel şartları muvacehesinde ve **“rasyonel”** ve **“sentetik”** bir yolla elde edilebilir.

Lümpen bir batılılaşma ile rasyonel bir batılılaşma arasındaki derin ve niceliksel fark, bu ikisine istinad etmektedir.

Tezimize göre, Garplılık, **“Rasyonel Batılılaşma”**nın hedefi ve maksadı olan şeydir. **“Lümpen Batılılaşma”** ise, ister iradî, ister gayri iradî, yani ister beğensin ister beğenmesin, ister savunsun ister reddetsin, Batı'nın bu iki vechesini farketmeyen her toplumun kaçınılmaz olarak varacağı son duraktır.

